

Skovsanger

Landsbestand

Der angives 11.000 par i 1984.

Skovsangeren yngler i hele landet, men med tydelig østlig dominans. Den er fåtallig i Vest- og Nordjylland, og siden midt i 1970'erne har den været i tilbagegang. Dog viser den fremgang i Vestjylland siden midten af 1980'erne.

Ringkøbing amt

Det vurderes, at der i dag er 40-60 par.

Skovsangeren er en udpræget løvskovsfugl, og den højstammede bøgeskov er dens foretrukne ynglebiotop. I de rene midt- og vestjyske nåletræsplantager fandtes den ikke tidligere, men den breder sig nu efterhånden også i løvskovsområderne her. De fleste findes dog stadig i løv- og blandingsskovene i amtets østlige og nordlige dele. Den kan dog også benytte visse af de ældre egekrat samt større og ældre haver og parker omkring herregårdene.

Ved Atlasundersøgelsen 1971-74 fandtes den i 17 kvadrater. Årsrapporterne nævner skovsangeren første gang i 1980, hvor den er hørt syngende i Holstebro Anlæg, Arnborg Anlæg, Solskov ved Herning og Velling Plantage.

I 1985 blev den for første gang hørt i plantageområderne Schuberts Plantage, Klosterheden og Stråsø Plantage. Herefter bredte den sig

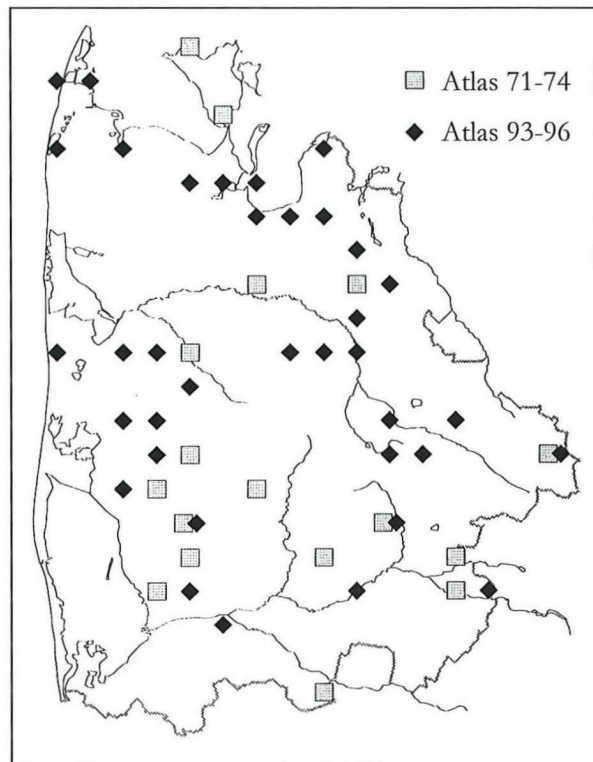

Fig. 30. Sandsynligt og sikkert ynglende skovsanger i Ringkøbing amt.

yderligere til flere af amtets plantager. Først og fremmest findes den dog i vore løvskovsområder som f.eks. Rydhave Skov (2 par), Hørbylund (9 par) og Stenholt Skov (4-6 par).

Skovsangeren breder sig stadig i amtet, og Fuglenes Danmark 1993-96 har den syngende i ikke mindre end 36 kvadrater, hvilket er godt en fordobling i forhold til den første atlasundersøgelse.

Broget fluesnapper

Landsbestand

Bestanden blev sidst i 1980'erne anslået til 20.000-32.000 par.

Broget fluesnapper findes først og fremmest i Østdanmark i de løvskovsrige dele af landet, og den er langt mere fåtallig i Nord- og Vestjylland.

Ringkøbing amt

I Fuglenes Danmark 1993-1996 er der kun 5 sikre ynglefund. Det vurderes, at bestanden er større, måske 10-15 par, og at bestanden ikke har ændret sig væsentligt i perioden.

Atlasundersøgelsen i 1971-74 viste, at der var ca. 10 ynglepar i Vestjylland, hvad der hænger sammen med den langt ringere forekomst af velegnede ynglesteder i denne del af landet.

Der er ingen tvivl om, at broget fluesnapper er fåtallig som ynglefugl. Som et eksempel på hvor fåtallig den er, fortæller årsrapporterne faktisk kun om ét sikkert ynglefund siden 1972 – nemlig i en redekasse ved Blåkilde i Egvad kommune i 1989, men arten er muligvis overset, fordi dens sang er mindre kendt end de fleste andre sangfugles. Desuden må det antages, at broget fluesnapper yngler i redekasser i store haver, og disse yngleforekomster bliver ikke indrapporteret.

»Fugle på Borristerrænet før og nu« af J. Hedegaard Christensen melder kun om yngel af broget fluesnapper i de mange opsatte kasser i 4

Han af broget fluesnapper.

tilfælde fra 1970-87. Desuden nævner Hedegaard, at den også yngler i kasser i Dejbjerg nord for Skjern, men langt fra hvert år.

Særlig i slutningen af april og i begyndelsen af maj besøges amtet af talrige brogede fluesnapper, men i langt de fleste tilfælde kun som trækgæster. Der bliver også hørt syngende hanner i sidste halvdel af maj, men som sagt påvises der kun få ynglepar.

Arten er som hulruger mest knyttet til ældre løvskov i Danmark, og denne lokalitetstype findes blandt andet i den østlige del af Ringkøbing amt i Ikast kommune, hvor der hvert år i Stenholt Skov ses syngende hanner i juni måned.

Halemejsen

Landsbestand

Sidst i 1980'erne blev bestanden anslået til 1.000-9.000 par.

Den er ret almindelig, men noget spredt forekommende over det meste af landet. I Midt-, Vest- og Nordvestjylland samt det meste af Sønderjylland er den dog sjælden.

Der findes to racer i Danmark, som gradvist afløser hinanden gennem landet, men som også bastaderer inden for næsten hele udbredelsesområdet. Nordlig halemejsen dominerer på Bornholm, i Nord- og Vestjylland samt på Nordsjælland. Sydlig halemejsen dominerer i Sydsjælland, på Lolland, Falster, Møn samt i Syd- og Østjylland.

Ringkøbing amt

Det vurderes, at der i dag yngler 15-20 par.

Halemejsen yngler i løv- og blandingsskove nær sumpede områder. Da denne biotop ikke er særlig udbredt i amtet, er halemejsen ret spredt forekommende og sjælden.

Ved Atlasundersøgelsen 1971-74 blev den fundet som sikkert eller sandsynligt ynglende i kun 4 kvadrater. Det var ved Ringkøbing, Hogager og Hjøllund.

Gennem 1980'erne og 1990'erne er det højeste antal årlige ynglepar, der er indrapporteret, 3-4. I 1986 fandtes den således ved Borbjerg Mølle Sø, Gindeskov Krat og Bøllingsø. I 1988 er der ynglefund fra Borris Hede, Høgildgård Plantage, Skalle Sø og Skovlund Plantage.

I Fuglenes Danmark 1993-96 fandtes den som sikker eller sandsynligt ynglende i 11 kvadrater, hovedsagelig i den østlige del af amtet, som f.eks. Søby Sø, Fæsteholt, Feldborg og Skalle Sø.

Halemejsen fører i yngletiden en ret skjult og tilbagetrukket tilværelse, og dens stemmeytringer er meget lidt iørefaldende. Arten bliver derfor sikkert overset i nogen grad, også da dens yderst kunstfærdige rede er ret svær at finde.

Træløber

Landsbestand

Størrelsen af ynglebestanden er meget vanskelig at gøre op. Den er især udbredt i landets østligste egne, hvorimod den er betydeligt mere fåtallig mod vest og nord.

Ringkøbing amt

Det anslås med stor usikkerhed, at der yngler mellem 20 og 40 par.

Træløberen er ikke særlig talrig i Vestjylland, hvor den især træffes i ældre blandingsskov. Der er meget få fund af ynglende træløber. I Atlasperioden 1971-74 er der 2 sikre fund og 3 sandsynlige, men i Fuglenes Danmark 1993-96 er der 4 sikre fund og 17 sandsynlige. Der er dog ingen kvadrater, hvor arten er fundet som sikker eller sandsynlig ynglefugl i begge undersøgelser.

Træløberen er meget vanskelig at finde. Dens stemme er svag, og dens levevis gør, at man kun opdager den ved tilfældigheder. Der er dog ikke tvivl om, at der er en fast bestand i nogle af amtets skove og plantager.

Ravn

Landsbestand

Formentlig mere end 250 par i midten af 1990'erne. Bestanden er stigende.

Forfølgelsen af ravnen i de sidste par hundrede år førte til, at den næsten blev udryddet i Danmark. I 1950 var der således kun ca. 16 par tilbage, alle i Sønderjylland og på Fyn. Efter 1960 er bestanden steget kraftigt, og den har bredt sig til store dele af Jylland og Sjælland.

Ringkøbing amt

Det anslås, at der yngler ca. 20 par.

Den første ravnerede blev fundet i 1980 i Tirsbjerg Plantage i den sydlige del af amtet. Først i 1986 fandtes det næste ynglepar i Volstrup Skov – denne gang ved Limfjorden. I 1990 opdagedes 2 steder mere – i Gludsted Plantage og Hørbylunde. Herefter er der årligt fundet nye ynglesteder. En del reder er fundet i nåletræsplantager, hvilket ikke er så almindeligt.

I Fuglenes Danmark 1993-96 er der fundet 10 sikre og 10 sandsynlige ynglepar (fig. 31). Indvandringen foregår ganske langsomt, især i de sydøstlige dele af amtet, men i de kommende år må man regne med at kunne finde ynglende ravne overalt i amtet.

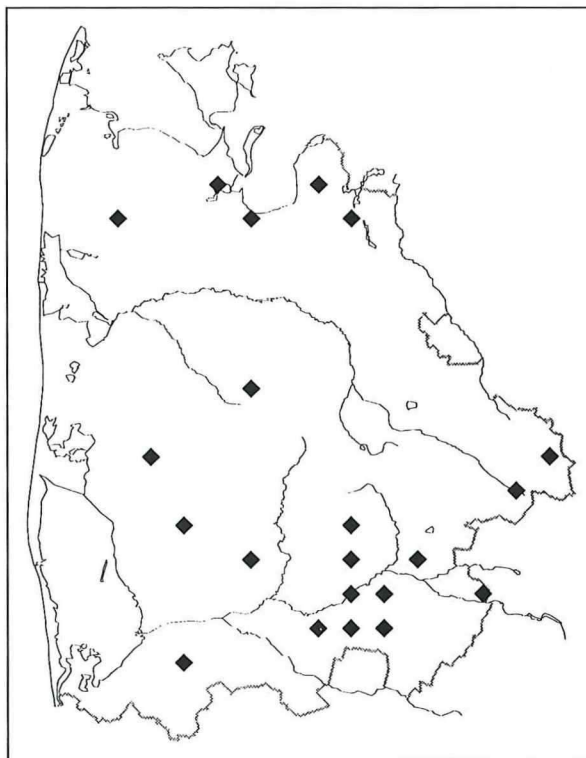

Fig. 31. Sandsynligt og sikkert ynglende ravn i Ringkøbing amt 1993-96.

Sociale

Ravne er sociale uden for yngletiden, og de samles ofte i større flokke evt. sammen med andre kragefugle. Fra 1992 er der set flokke på op til 60 fugle i amtets sydøstlige egne. Dette viser, at fuglene er her, og at ynglebestanden i den nærmeste fremtid må forventes at stige yderligere.

Heder

Ringkøbing amt har gennem århundreder været det brune amt. Heden dækkede omkring år 1800 90 % af arealet, men i dag er kun ca. 2 % hede. Hedens opdyrkning er velkendt, og hedefuglenes tilbagegang var en naturlig følge.

I 1984 satte en ændring af Naturfredningsloven en stopper for opdyrkningen af heder over 5 ha. De små hedearealer ned til 2.500 m² blev først beskyttet med vedtagelsen af Naturbeskyttelsesloven i 1992.

Allerede før disse stramninger var flere af amtets store hedeområder blevet fredet, f.eks. Borris Hede, Lønborg Hede, Tiphede og Ovstrup Hede.

I de seneste 5-10 år er der på mange af hederne såvel statsejede som private for offentlige

midler blevet iværksat pleje for at fastholde den specielle hedevegetation. Det er blevet klart for alle, at bevarelse af hederne kræver en aktiv og vedvarende indsats.

I dag findes nogle af Danmarks sjældneste fuglearter på de få store heder i Vestjylland. Både Borris Hede og Ulfborg-hederne er nationale klenodier i denne sammenhæng. Plejen af de store sammenhængende hedeområder er af helt afgørende betydning for, at de omtalte hedefugle kan bevares som ynglefugle.

De mindre hedeparceller har mistet betydningen for de specielle hedefuglearter, men de vidner fortsat om tidligere tiders brune lynghav, hvor urfuglene spankulerede rundt. Det er nu snart historie.

Blå kærhøg

Landsbestand

I 1993 angives den danske bestand til ca. 5 ynglepar, og den er stigende.

Arten er ikke registreret som ynglefugl i forbindelse med Atlasundersøgelsen 1971-74.

I perioden 1971 til 1982 har blå kærhøg gjort yngleforsøg på 4 lokaliteter i Sønderjyllands amt. Kun på 2 af disse lokaliteter er arten registreret i flere år, men der er ingen sikre oplysninger om ynglesucces i disse år.

Ringkøbing amt

Blå kærhøg er en meget sjælden ynglefugl.

Ynglende blå kærhøg er tidligere iagttaget på Borris Hede i 1943, hvor også reden med æg blev undersøgt. Yderligere er et par observeret her den 1. maj 1955, men først i 1981 gjorde et par igen yngleforsøg på en lokalitet i amtet.

Herefter er et par set i parringsflugt i juni 1992 på en lokalitet i amtets sydlige del. Der var dog ingen sikre tegn på yngel.

Endelig blev der på en anden lokalitet i den sydlige del af amtet set blå kærhøg fra slutningen af maj og frem til begyndelsen af juli 1994, hvor en adult han blev observeret ved en rede, men der blev ikke set unger. Reden var tom, men der havde været store unger.

Redesteder

To af de kendte ynglelokaliteter i Sønderjyllands amt har været tørre moser med pilebuske og tagrør og de to øvrige i næsten rene tagrørsbevoksninger.

Urfugl

Landsbestand

Den samlede bestand i 1996 var på 3 kokke og et ukendt antal høner, alle på Vind Hede.

Før 1940 er oplysningerne om bestandens størrelse usikre. I 1942 anslås bestanden løst til 2.400 fugle. I 1973 og 1978 er den reduceret til henholdsvis 420 og 97 fugle. Siden da er det gået jævnt tilbage undtagen en mindre fremgang på Vindområdet midt i 1980'erne.

Årsagen til tilbagegangen har været genstand for omfattende faglige diskussioner, der i flere tilfælde har ført til handling i felten. Jagt var i forrige århundrede en negativ faktor, men i dette århundrede har hedens opdyrking og tilgroning, landskabets forandring og landbrugets ændrede dyrkningsmetoder haft en afgørende betydning.

En række andre negative faktorer har også været diskuteret: indavl, bejdsemidler i såsæd og øget forstyrrelse. Ingen af teorierne har dog kunnet vende tilbagegangen, der i øvrigt også er markant i alle de øvrige europæiske lande bortset fra Sverige.

Omkring 1980 blev det for alvor klart for de danske myndigheder, at det var sidste chance, hvis bestanden skulle reddes. Derfor iværksattes på Ulborg Statsskovdistrikt en omfattende pleje af hedearealerne. Bl.a. indbar dette afbrænding, afgræsning med får, slagleklipping af gammel lyng og fjernelse af opvoksende bjergfyr. Desuden genoprettedes et moseareal, ældre læhegn, der kunne være »startbaner« for duehøg, blev fjernet, og der blev indgået plejeaftaler med landmænd om

særlig naturvenlig drift på nærtliggende landbrugsarealer. Desuden blev der gennemført en omfattende forfølgelse af »rovtøj«, dvs. ræv, krage og duehøg (250 fugle fra 1982-1992).

Samtidig med at alle disse tiltag blev iværksat, 3-dobledes bestanden midt i 1980'erne til 15 kokke, men det var den sidste krampe-trækning.

Trods den omfattende naturpleje og de øvrige tiltag har det ikke været muligt at redde urfuglen fra at uddø i Danmark efter ca. 12.000 års tilstedeværelse. Det er ikke sandsynligt, at arten igen vil indvandre, idet den nærmeste bestand (i tilbagegang) findes på Lüneburger Heide.

Ringkøbing amt

I 1972 blev bestanden vurderet til ca. 110 kokke, men i 1996 blev der kun set 3 kokke og 2 høner.

Spillende urkok på Borris Hede.

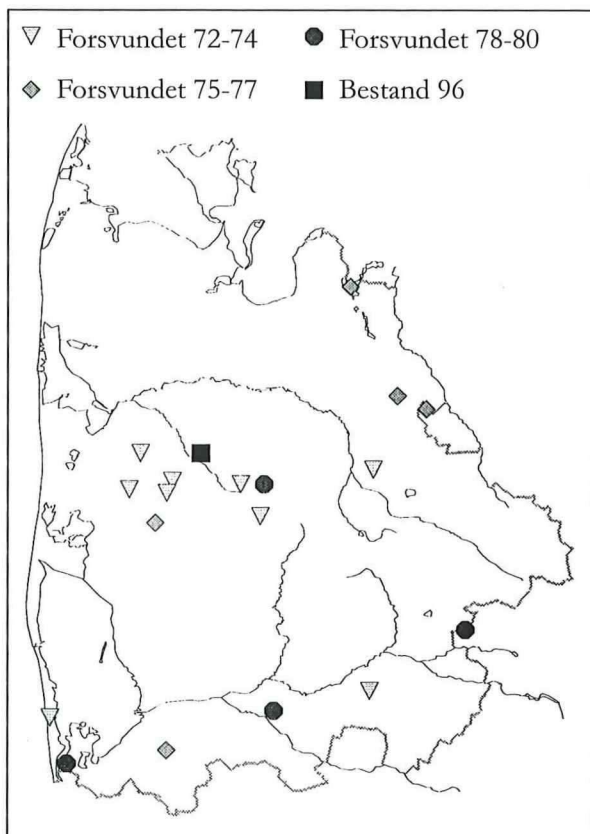

Fig. 32. Urfuglens tilbagegang i Ringkøbing amt.

Tilbagegangen har fulgt mønsteret fra det øvrige Jylland. Urfuglene forsvandt fra en lang række mindre og større hedeområder i løbet af 1970'erne. På enkelte hedeområder omkring Vind blev der set enkelte fugle sidst i 1980'erne i forbindelse med fremgang på Vindarealet, men sidste iagttagelse uden for Vind Hede er en kok fra Tihøje i 1991. Uafhængig af bestanden på Vind Hede sås den sidste høne i Nørlund Plantage i 1986.

Borris Hede var et af de sidste større hedearealer, bortset fra Vindområdet, med mange urfugle, men tilbagegangen gik meget stærkt (fig. 33).

I 1983/84 blev en større ægsamlingssag opklaret. I forbindelse hermed kom det frem, at en af de dømte i sin samling havde et kuld urfugleæg dateret »Borris Hede 1978«. Det er det sidst kendte kuld herfra! Et ekstra sørgeligt punktum.

Den meget voldsomme tilbagegang har ikke kunnet forklares med hedens tilstand, idet jævnlige brande gav heden et meget varieret præg.

Bestanden på selve Vind Hede har aldrig været så stor som på Borris Hede. Arealet er

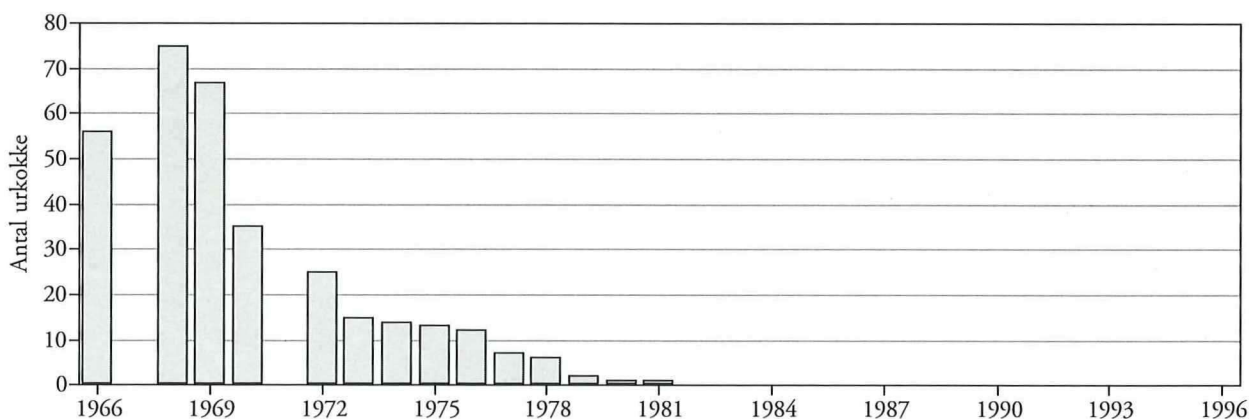

Fig. 33. Antal urkokke på Borris Hede.

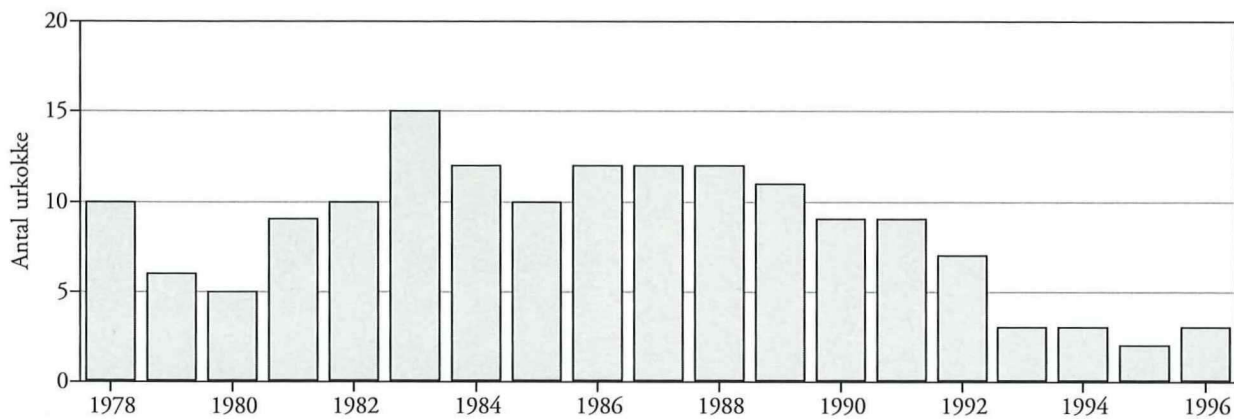

Fig. 34. Antal urkokke på Vind Hede.

ikke så stort, og heden er ret tør, hvilket ikke giver så gode fourageringsforhold for urfuglen. Trods det har urfuglen holdt stand her til i dag.

Fig. 34 viser en oversigt over tilbagegangen. Tallene er det højeste antal, som statsskovdistriktet har optalt eller det maksimale antal, der er anført i lokalafdelingens årsrapporter.

Efter en meget hård vinter i 95/96 regnede de fleste med, at urfuglen havde fået dødsstødet, men det viste sig dog, at 3 kokke, 2 gamle og 1 ung, trods alt stadig skogrede på Vind Hede. Især skovfoged Hollesens iagttagelse af en ungfugl er interessant, da det er første gang i mange år, at der er bevis på, at fuglene stadig er yngelaktive.

Udsætninger??

Det har været overvejet at udsætte udenlandske urfugle for at redde bestanden fra at uddø. Dette gjorde man heldigvis ikke. Den ægte danske urfuglestamme fik chancen for at tilpasse sig forandringerne i det danske landskab, men det kunne den ikke.

Udsætninger af udenlandske urfugle vil måske komme på tale i fremtiden, men vi må acceptere, at arter uddør og andre indvandrer i takt med biotopernes forandring. Det er nu en gang et naturligt princip.

Et er dog sikkert, med urfuglen forsvinder en del af den gammeljyske kultur, og den kommer ikke igen.

Hjejle

Landsbestand

Meget sjælden ynglefugl med en bestand på måske 5-10 par.

Hjejlen var tidligere karakterfugl på de vidtstrakte heder i Jylland og flere steder på Øerne. Men opdyrkning, tilplantning, tilgroning og manglende pleje af hederne har praktisk taget udryddet arten som ynglefugl i Danmark.

Ringkøbing amt

Hjejlen er atter begyndt at yngle i amtet, idet den både i 1994 og 1995 ynglede på Borris Hede med henholdsvis 2-3 par og 4 par.

Hjejlen ynglede på heder i hele Ringkøbing amt til midt i 1800-tallet, men herefter begyndte tilbagegangen. Den fandtes sidste gang på Borris Hede i 1954. I Atlasundersøgelsen 1971-74 fandtes den ikke ynglede i amtet. Lokalitetsregistreringen i 1978-81 gav heller ikke noget resultat, selvom den blev eftersøgt på egnede lokaliteter, hvor den ynglede i 1960'erne.

I 1994-95 gennemførte Erling Krabbe fra Skov- og Naturstyrelsen grundige optællinger på hele Borristerrænet. Det var først i forbindelse hermed, at den lille ynglebestand blev fundet. I 1994 påvistes ét sikkert ynglepar med én unge, og det vurderedes, at der var yderligere 1-2 par. I 1995 blev der registreret 4 ængstelige og stedfaste fugle, så det blev anslået, at der var tale om 4 par.

På én af hederne under Ulborg Statsskovdistrikt ynglede hjejlen ligeledes i 1994 og måske også året efter. Også her blev hjejlerne fundet på en hede med meget kort vegetation.

Fremtiden

Hjejlen yngler nu igen på Borristerrænet. Det er utrolig glædeligt, at dens vemodige fløjten atter kan høres her i yngletiden. Borris Hede er et militært skydeterræn, og heden bærer meget præg af de militære aktiviteter. På grund af de mange skydninger er der ofte brand på Borris Hede, og derfor finder man både områder med ung og gammel lyng. Det er ikke, som på andre heder, nødvendigt at forny lyngen med særlige plejeforanstaltninger. Artens foretrukne ynglebiotop, lav lyngvegetation, findes netop her, så måske ser fremtiden lys ud for hjejlen i den vestjyske natur.

Stor regnspove

Landsbestand

Der har været en stigende bestand indtil midten af 1980'erne med 3-400 par på over 100 forskellige lokaliteter.

Den store regnspove yngede formentlig frem til midten af forrige århundrede, men den blev udryddet, sikkert pga. jagt. I 1932 blev den jagtfredet om foråret, og allerede i 1934 blev det første ynglefund gjort på Randbøl Hede. Den bredte sig herefter til det øvrige Jyllands heder og hedemoser, med færrest i Østjylland. Efterhånden skete der også en beskeden indvandring på Øerne, hvor den største yngleplads er Saltholm med 35 par sidst i 1980'erne.

Ringkøbing amt

I dag yngler der omkring 40 par, især i de større hedemoseområder inde i landet.

Indvandringen til Vestjylland er sikkert sket ret hurtigt pga. de egnede yngleområder. På Borris Hede nævnes flere steder, at der sidst i 1960'erne fandtes 35 par. I hæftet »Fugle på Borristerrænet før og nu« anslås bestanden i 1987 til 8 par. Erling Krabbe fra Skov- og Naturstyrelsen har for forsvaret optalt ynglebestanden grundigt i 1995 til 14-18 par. Blandt andet på grund af områdets størrelse er det meget vanskeligt nøjagtigt at tælle antallet af par, men der er ingen tvivl om, at bestanden i dag er væsentligt mindre end for 30-40 år siden.

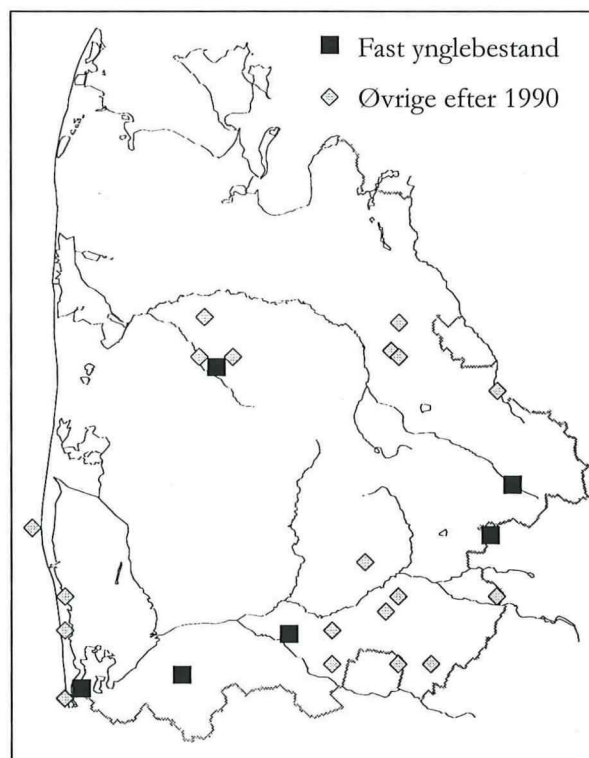

Fig. 35. Ynglefund af stor regnspove i Ringkøbing amt.

I Ulkær Mose/Troldemose ved Ikast har den store regnspove ynglet konstant i en længere årrække. Der er oplysninger om ynglepar tilbage til 1981, men det må formodes, at området også tidligere har huset en større bestand. Bestanden ligger i dag på 3-5 par.

På Lønborg Hede er der iagttagelser tilbage fra 1973, hvor det af indberetninger til Lokalarkivet fremgår, at der var »parringsfløjt overalt«. Gennem 1980'erne og 1990'erne er der registreret mellem 1 og 3 par.

Bjålum Klit og Værnengene har en mindre, men konstant ynglebestand. Der er registreret et antal fugle gennem de seneste 15 år svarende til

1-2 par. I 1995-96 optalte observatørerne på Tipperne dog bestanden til 4-6 par.

Fra urfuglereservatet på Vind Hede og fra Nørlund Plantage er der årlige iagttagelser af 1-2 par.

Foruden disse faste bestande er der flere enkelte ynglepar hist og her. I området mellem Hodsager og Simmelkjær blev der således regi-

streret 3-5 par i 1995. I Atlasperioden 1993-96 er den fundet som sikker eller sandsynlig ynglefugl i henholdsvis 10 og 14 kvadrater.

Der er dog også enkelte ynglepar, der holder stand i de tidligere moseområder. På grund af hedemosernes forsvinden gennem det sidste halve århundrede er bestanden kraftigt reduceret.

Stor regnspove på yngleplads.

Tinksmed

Landsbestand

Der yngler ca. 60 par i Jylland, og over halvdelen findes i Hanstedreservatet ved Hanstholm.

Tinksmeden har været i tilbagegang i Danmark siden forrige århundrede. Fra 1950'erne til 1980'erne reduceredes bestanden således med 75 % til et halvt hundrede par. Tilbagegangen skyldes opdyrkning af heder og hedemoser. De seneste år er bestanden dog stabiliseret eller steget svagt. Dette skyldes sikkert øget biotoppleje på de større hedemosearealer, bl.a. i Hanstedreservatet. Tinksmeden forsvinder fra de mindre moser, efterhånden som de gror til. I Sønderjylland er arten vendt tilbage til nogle af moserne efter naturgenopretning og deraf følgende vandstandshævning.

Ringkøbing amt

7 par på Borris Hede i 1995. I perioden er arten forsvundet fra flere lokaliteter.

Tinksmeden var tidligere en karakterfugl mange steder i Vestjylland, men i takt med, at hederne blev opdyrket, og hedemoserne forsvandt eller groede til, forsvandt fuglene også.

I perioden er tinksmeden blevet fundet på 4 faste lokaliteter.

I 1972 nævnes det i »Ornitologiske Undersøgelser i Vestjylland 2«, at der maksimalt er 6 par på Borris Hede. I perioden 1982-84 blev der

foretaget en samlet optælling af ynglende tinksmede i Danmark. Resultatet viste, at der på Borris Hede i 1982 var 5-8 par, i 1983 2-5 par og i 1984 4 par. I 1990 yngede der ifølge skovfoged Frydenlund 3-5 par. Den sidste optælling er fra 1994-95, hvor Skov- og Naturstyrelsens biolog Erling Krabbe som led i forsvarets udarbejdelse af en drifts- og plejeplan har foretaget en grundig optælling af ynglefugle på heden. Han fandt henholdsvis 5-6 par og 7 par tinksmede i 1994/95. I 1996 er der fundet mindst 5 par. Det ser altså ud til, at ynglebestanden er lidt større end tidligere antaget.

Søndre Feldborg Plantage blev »opdaget« i 1981, hvor lokalafdelingen for Skovstyrelsen havde påtaget sig at kortlægge fuglelivet i Feldborg Statsskovdistrikt. Meget overraskende yngede der dette år 4 par. Herefter forsvandt parrene imidlertid hurtigt: 1982 3 par, 1983 0-1 par og sidste fund er fra 1985: 1 fugl og 1986: 1 par. Fuglenes forsvinden skyldes måske, at duehøgen slog sig ned i skoven, der støder op til mosen. Tinksmeden bruger ofte toppen af de fritstående træer som siddeplads, og de er derfor et let bytte for høgen. Enkelte fugle ses dog stadig i træktiden, således blev 2 set i maj 1993.

Amstrup Søerne var i begyndelsen af århundredet en meget fin ynglelokalitet, men den er nu opgivet. Seneste ynglefund er fra 1980 og 1983. Stedet er dog stadig et muligt yngleområde.

Nørlund Plantage husede 1 par i 1982-84 og igen i 1986, men det seneste fund er fra 1992, hvor der blev set et par med unger. Også Lønborg Hede er en mulig ynglelokalitet for tinksmed, men der er ikke påvist ynglepar, selvom der med mellemrum ses og høres 1-2 fugle i maj-juni. Seneste iagttagelser er fra 1990 og 1991.

Enkelte år er der truffet fugle eller par, der

Tinksmid.

kunne tyde på yngel ved Karstoft i 1973, i Hoverdal i 1973 og på Vind Hede i 1983.

Tinksmiden yngler i dag kun fast på Borris

Hede. Nogle »gamle« lokaliteter vil dog, såfremt de plejes rigtigt, igen kunne huse få par tinksmide.

Stor tornskade

Landsbestand

Sidst i 1980'erne vurderedes bestanden til 10-20 par.

Stor tornskade indvandrede i dette århundrede, og første ynglefund er fra Salten Langsø i 1927. Samtidig med hedeplantagernes opvækst steg bestanden kraftigt til midt i 1940'erne, hvorefter den har været faldende indtil sidst i 1980'erne. Midt i 1960'erne blev bestanden anslået til nogle hundrede par, midt i 1970'erne til 30-50 par og i 1978-81 til 25-30 par. I dette årti synes arten at have stabiliseret sig på det meget lave niveau fra 1980'erne. Hovedudbredelsen er i Vest-, Midt- og Sønderjylland.

Ringkøbing amt

Bestanden anslås til at svinge mellem 7 og 12 par, og antallet er på niveau med bestanden i 1971-74.

I 1995 er der fundet 2 par på Borris Hede og 2 par i den øvrige del af amtet. I både 1993 og 94 blev der fundet 8 par i alt.

Ringkøbing amt rummer næsten halvdelen af yngleparrene i Danmark.

Der findes kun få lokaliteter i Danmark med mere end 1 ynglepar. Landets absolut største lokalitet er Borris Hede (8 par i 1984 og 7-8 par i 1994). I de gode år rummer Borris Hede således over en tredjedel af landets samlede bestand.

Nyudflojet unge på Borris Hede.

Der findes et område mere i Danmark med konstant 2 eller flere par, og det er Nørlund Plantage/Harrild Hede (2-3 par i 1984 og 2-4 par i 1996). Harrild Hede ligger for en stor del i Vejle amt, og højst 1 af parrene er i Ringkøbing amt. Desuden er der næsten årligt et par både på Vind Hede og ved Søby Sø. Derudover er der ofte et enkelt ynglepar på skiftende lokaliteter i amtet.

Det er ikke alle år, der er lavet optælling på Borris Hede, så de reelle tal kan i nogle år være noget større, ligesom enkelte par naturligvis kan være overset, eller andre mulige ynglelokaliteter ikke er besøgt.

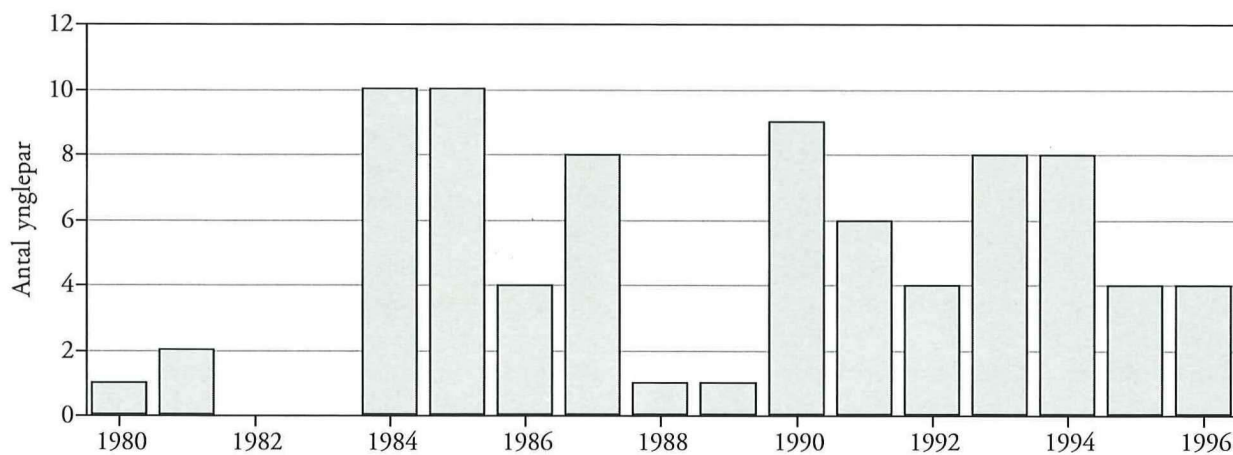

Fig. 36. Optalte ynglepar af stor tornskade i Ringkøbing amt.

Bestandssvingninger

Nyere undersøgelser har vist, at antallet af stor tornskade følger svingningerne i de skandinaviske gnaverbestande.

Med 3-5 års mellemrum når gnaverbestanden

et maksimum, hvorefter bestanden bryder sammen for siden at vokse op til en ny top. Når gnaverbestanden mindskes kraftigt, fører det til en udvandring blandt fugle, der lever af gnaverne, og herunder altså også tornskaden.

Byer og agerlandskab

Agerlandet har i de sidste 25 år gennemgået en meget stor udvikling – en udvikling, der skyldes udviklingen i det danske landbrug. Således fandtes der i 1970 ca. 140.200 landbrug i Danmark mod kun 72.200 i 1992. Altså en halvering af antal landbrug, hvilket har resulteret i, at ejendomsstørrelsen i gennemsnit er steget fra 21 til 38 ha.

Disse ændringer har stor betydning, da næsten 2/3 af hele Danmarks areal forvaltes af landbruget. Desuden er den teknologiske udvikling forløbet med stor hastighed, og agerlandets struktur og udseende har derfor forandret sig meget. Forandringen har også påvirket naturen i agerlandet og kårene for de planter og dyr, som lever her. Således er landbrugets dyrknings- og driftsformer af stor betydning for alt levende i agerlandet, ikke mindst fordi 90% af dette areal i dag er i omdrift, hvilket vil sige behandles og dyrkes hvert år.

Det åbne land i Danmark kan beskrives som et skelet af permanente levesteder for både planter, dyr og fugle – nemlig markkanterne, de levende hegn, grøfterne og vandløbene, ejendommene, gårdene og småskovene. Skelettet fyldes så ud af den egentlige agerjord, markerne.

Dyrkede marker udgør hovedparten af det danske landskab, så alene i kraft heraf skulle der være plads til mange fugle. Men dyrkningsformerne (jordbehandling, dræning, gødskning, sprøjtning, sædskifte m.m.) er afgørende for hvor mange individer og hvilke arter, der kan leve her.

Ændringerne gennem de sidste 25 år har ført

til store marker med monokulturer uden ukrudt. Denne ensformighed er som en stor, øde ørken for fuglelivet. Derfor er særligt markernes fugleliv i denne periode gået voldsomt tilbage. Specielt har undersøgelser, som sammenligner konventionelt drevne og økologisk drevne landbrug vist, at brugen af bekæmpelsesmidler reducerer fuglenes føde af såvel planter som insekter. Resultatet er, at der kun er ca. halvt så mange fugle på konventionelle marker som på økologiske.

Især tre hovedtendenser har gjort sig gældende med hensyn til markernes anvendelse:

- en nedgang i det samlede dyrkede areal
- ændring i afgrødefordelingen, så der nu er flere kornarealer
- en generel stigning i høstudbyttet pr. ha.

Inden for husdyrproduktionen er følgende tre forhold af særlig betydning:

- husdyrproduktionen er rykket mod vest
- produktionen er blevet samlet i større, specialiserede enheder med enten kvæg eller svin
- de specialiserede bedrifter har øget brugen af tekniske hjælpemidler og indkøbte rå- og hjælpestoffer.

Anvendelse af husdyrgødning spiller en væsentlig rolle i landbrugets miljøpåvirkning, og den er øget i takt med stigningen i husdyrproduktionen, og siden 1960 er forbruget af handelsgødningskvælstof mere end tredoblet.

Forbruget af kemiske bekæmpelsesmidler er også en væsentlig negativ faktor i landbrugets miljøpåvirkning. Forbruget af disse midler er femdoblet fra midten af 1950'erne og frem til 1984. Herefter er der sket en reduktion på knap 20%, men behandlingshyppigheden er til gengæld i samme periode øget.

Kornmarkerne er et ugæstfrit levested for de fleste fugle, så hovedparten af de arter, der findes i agerlandet, overlever kun, fordi de kan finde beskyttelse i småbiotoperne. Desværre har landbrugets produktionsstruktur ført til en stor reduktion af netop småbiotoperne. Hårdest er det gået ud over de mindste og de vådeste biotoper.

Således er der sket en halvering af antallet af vandhuller fra 1950 til 1980. Men derefter ses en lille fremgang i vores område.

Inden for de tørre småbiotoper har udviklin-

gen ikke været så jævn. Hegn, skel og diger er som helhed gået tilbage i antal, men der kan være stor forskel fra den ene egn til den anden. Markskel er gået mest tilbage, også helt op til i dag. Derimod er antallet af vildtremiser gået frem og er stadig i tydelig fremgang.

Også de nye læhegn af forskellige løvtræer og bærbærende buske til erstatning for de gamle hvidgranhegn er af stor betydning for fuglelivet.

De udyrkede bræmmer langs søer og vandløb har ligeledes væsentlig betydning ikke bare for plantelivet, men også for fuglelivet.

Et af de væsentligste tiltag i de senere år er de økonomiske tilskud, der nu gives til braklægning og miljøfølsomme områder. Hvor stor en del, der fremover braklægges, er usikkert, men bliver det som nu, kan det få stor betydning for både det vilde plante- og dyreliv og altså også for fuglelivet i agerlandet.

Hvid stork

Landsbestand

I 1996 var der blot 5 ynglepar tilbage i Danmark.

Udviklingen i den danske storkebestand gennem de seneste 100 år er en sørgelig historie. Fra at være en almindelig udbredt ynglefugl i det meste af landet omkring århundredskiftet, hvor bestanden er vurderet til ca. 4.000 par, er det stort set gået tilbage hele tiden. I 1927 var der således kun 400 par tilbage, men bestanden formåede dog at vokse op gennem 1930'erne til godt 1.000 par i 1939. Men så gik det stærkt den gale vej, og i 1972 talte landsbestanden blot 51 par.

På trods af en ihærdig indsats fra DOF's Storkegruppe, der gennem årene bl.a. har istandsat de gamle reder, sat nye reder op og fået fjernet farlige luftledninger omkring rederne, fortsatte den kedelige udvikling, og i dag (1996) er der kun 5 par tilbage.

Ringkøbing amt

Den hvide stork yngler ikke mere her i amtet, men i 1972 var der stadigvæk 5 par.

Udviklingen i amtets ynglebestand ligner meget det, der ovenfor er beskrevet om landsbestanden: tilbagegang! Den første bestandsopgørelse for amtet er fra 1934, hvor der var 59 par. I 1952 var tallet 32, og resten af udviklingen frem til i dag kan ses på fig. 37.

Bemærk, at der ikke foreligger tal fra årene

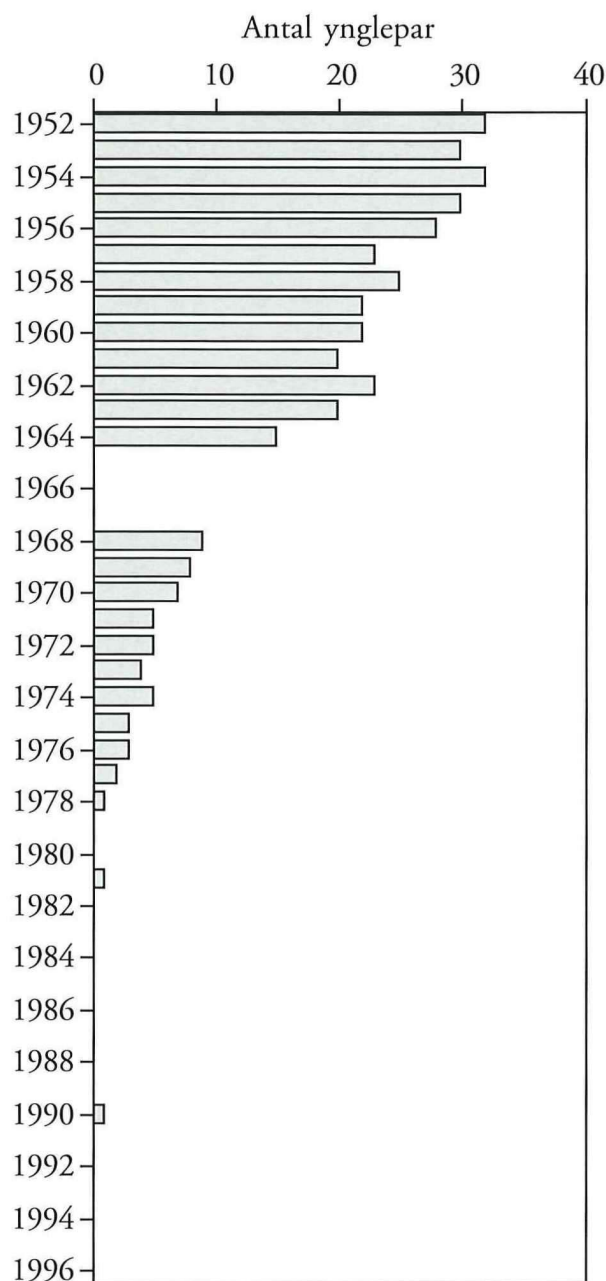

Fig. 37. Ynglebestand af hvid stork i Ringkøbing amt 1952-96.

1965-67. I perioden 1982 til 1989 var der ingen ynglende hvide storke i amtet, men i 1990 slog et par sig ned på banegården i Skjern. Parret blev der hele sommeren, men fik desværre ingen unger. Det var – indtil videre – det sidste par i Ringkøbing amt.

Skjern havde således det sidste par i 1990, men byen havde faktisk været uden storke siden 1974. Lemvig havde sit sidste par i 1981, Tarm i 1977, Ulfborg i 1976, Bøvlingbjerg/Ryssensten 1975, Borris 1975 og Vinderup måtte sige farvel til storken i 1970.

Fremtiden

Alle spådomme går på, at den hvide stork forsvinder som ynglefugl i Danmark – måske i løbet af de næste få år. Så der er ikke meget, der tyder på, at Ringkøbing amt igen vil få denne populære fugl som ynglefugl. Vi må håbe på, at bestandene i vore sydlige nabolande vil vokse, så vi med tiden måske kan få glæde af et eventuelt overskud.

Det sidste yngleforsøg i amtet på nyrestaureret rede i Skjern 1990.

Vagtel

Landsbestand

Først i 1990'erne blev bestanden anslået til 0-10 par.

Vagtlens forekomst i Danmark varierer meget – nogle år gøres der kun ganske få fund, mens arten træffes langt hyppigere i andre år. Enkelte år er arten så talrig, at de benævnes som »invasionsår«. Seneste invasionsår var 1989, hvor der blev gjort mindst 105 fund. Det er dog umuligt at sige, hvor mange af disse fund der drejer sig om ynglende fugle. Generelt er der dog ingen tvivl om, at arten er gået meget tilbage i forhold til 1800-tallet, hvor den var en udbredt ynglefugl i det meste af landet.

Ringkøbing amt

Det vurderes, at arten optræder som ynglefugl i de fleste år med 1-2 par.

Som det ses af nedenstående tabel, har vagtlen altid været en ret fåtallig fugl. En del af iagttagelserne drejer sig om fugle, der kun er hørt en enkelt dag eller nat, men i flere år har der været stationære fugle gennem længere tid, og det kunne sandsynliggøre yngel.

Hvis man tager de stationære fugle, der er hørt på samme lokalitet i 10 dage eller mere, som ynglebevis, så ser det ud til, at bestanden er vokset fra 0 til 2 par igennem de sidste 25 år. Årsagen kan være flere – dels har 1990'erne været gode år for arten i hele Danmark, muligvis pga. de forholdsvis varme og tørre somre – dels har Fuglenes Danmark medført en større aktivitet på egnede lokaliteter i agerlandet og på egnede tidspunkter, primært om natten.

Der er i de sidste 25 år ikke gjort sikre yngle-

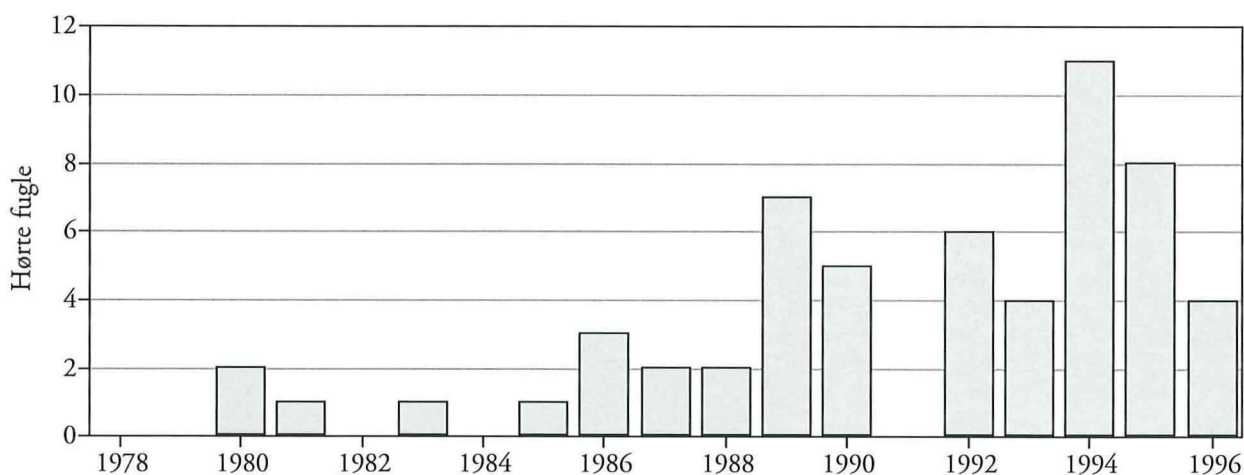

Fig. 38. Vagtel i Ringkøbing amt.

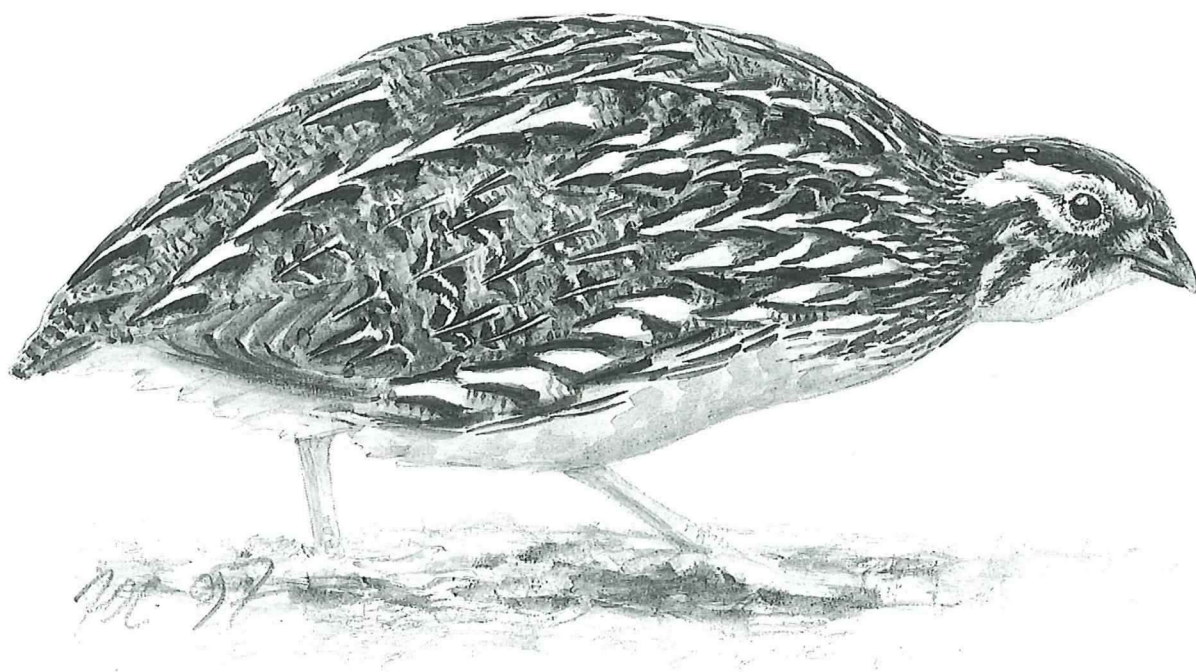
fund af vagtel i Ringkøbing amt, men tendensen er tydelig, der er konstateret flere vagtler i de senere år.

Svær at registrere som ynglefugl

Vagtlen er særdeles svær at registrere som sikker ynglefugl, og der foreligger i de senere år kun ganske få sikre ynglefund i Danmark. Arten

registreres næsten altid som »hørte« fugle, og den ses kun meget sjældent.

Årsagen til tilbagegangen i forhold til 1800-tallet skyldes sandsynligvis ændringerne i den landbrugsmæssige udnyttelse af landskabet samt fangst i Middelhavslandene, når arten trækker til og fra overvintringsområderne i Afrika.

Lille præstekrave

Landsbestand

Bestanden vurderes til ca. 200 par sidst i 1980'erne.

Bestanden har været i fremgang siden 1930. Den er mest almindelig i Øst- og Sønderjylland, på Sjælland, Møn og Bornholm og enkelte steder i resten af landet. Lille præstekrave er en rigtig kulturledsager. Ynglestedet er helt overvejende i grusgrave samt på opfyldninger og inddæmninger. Da grusgravene hurtigt skifter karakter, når de er brugte, er ynglestederne ligeledes meget skiftende år for år.

Ringkøbing amt

Ynglebestanden anslås til 10-15 par.

I Atlasundersøgelsen 1971-74 fandtes den kun i 2 kvadrater. Ved en grusgravsundersøgelse i 1985 blev der anslået 7-9 par. I Atlasundersøgelsen 1993-96 fandtes den i 14 kvadrater (7 sikre og 7 sandsynlige). Bestanden vurderes således til at have været stigende frem til midten af 1980'erne, hvorefter den har været nogenlunde stabil.

Lille præstekrave i Rom.

Fra midten af 1980'erne og frem til i dag, har der været en stabil bestand i grusgraven i Rom og omkring grusgravene i Ikast.

Ud over grusgravene har der gennem mange år været en pæn bestand ved brunkulslejerne ved Søby Sø, men denne lokalitet eksisterer næsten ikke mere som yngleplads på grund af tilgroning. Desuden er der nævnt enkelte ynglepar ved en sø i Nordre Feldborg Plantage samt ved Vesperne og Mejrup og enkelte andre steder.

Slørugle

Landsbestand

Bestanden er vurderet til 20-25 par i begyndelsen af 1990'erne.

Sløruglen indvandrede sandsynligvis til Danmark i begyndelsen af 1800-tallet og bredte sig herefter i de østdanske egne. Omkring 1960 var der ca. 300 par i Danmark. I 1985 skønnedes bestanden nu kun til 50 par.

I begyndelsen af 1990'erne blev sløruglen vurderet som akut truet i Danmark. Dengang anslog man bestanden til 20-25 par med hovedudbredelse i landets allersydligste egne.

I vinteren 1990-91 bragte en invasion mange slørugler til landet, især Jylland. En del af fuglene var ringmærkede, og det viste sig, at det var »overskudsfugle« fra den livskraftige tyske bestand. Flere fugle omkom i deres nye ukendte miljø, men en del etablerede sig sikkert også som ynglefugle i årene herefter.

Arten har sin hovedudbredelse i kystnære områder, idet kolde vintre sikkert er en begrænsende faktor.

Ringkøbing amt

Der er kendskab til 2-3 par.

I Atlasperioden 1971-74 fandtes 1 sandsynligt ynglepar.

Fra perioden 1979-1990 kendes ingen ynglepar i Lokalarkivet, men under invasionen i vinteren 1990-91 blev der iagttaget over 20 slørugler. Det blev begyndelsen på en periode med yngleføremønstre i amtet.

Det først kendte par ynglede i 1991 og fik mindst 2 unger i en tidligere opsat kasse, idet lokaliteten førhen havde huset slørugle. Parret ynglede i kassen frem til 1994. Slørugler er kendt for at kunne yngle meget sent på året, og i 1993 klækkedes da også hele 2 kuld fra dette ynglested. I 1995 ynglede parret ikke i kassen, men sikkert på gårdens loft i stedet for. I 1996 er stedet formentlig opgivet som ynglested pga. mår.

2-3 yderligere par blev fundet i den sydvestlige del af amtet i 1994 og 1995. Det ene par ynglede i en opsat redekasse og fik henholdsvis 3 og 4 unger i 1994 og 1995. I 1996 ynglede dette par ikke pga. mår, mens det andet par ynglede på et halmloft.

Hvert år træffes der enkelte slørugler forskellige steder i amtet, så der er måske grund til at håbe på, at den yngler flere steder end de allerede kendte.

Redekasser

I 1990'erne arbejdes der ihærdigt på at etablere redesteder for sløruglen i Ringkøbing amt. Lokalafdelingen har sat et kasse- og overvågningsprojekt for kirke- og slørugler i gang for om muligt at skabe ynglemuligheder.

Stor hornugle

Landsbestand

I løbet af de sidste 10 år har den store hornugle bredt sig op gennem Jylland, og i 1996 var ynglebestanden på 20-25 par.

Efter at være blevet fordrevet fra Danmark sidst i 1800-tallet genindvandrede den store hornugle som ynglefugl i 1985, hvor et par slog sig ned i en sønderjysk grusgrav. Genindvandringen skal ganske givet ses i lyset af et projekt i Nordtyskland, hvor man opdrættede og udsatte en del store hornugler med det resultat, at man i 1986 havde en fritlevende bestand på 10 par.

Ringkøbing amt

Bestanden var i 1996 på 5 par. 4 af disse opholdt sig i og omkring grusgrave.

Stor hornugle blev set første gang i Ringkøbing amt i februar 1992, hvor en afkræftet fugl blev fundet nær Barde. Den var ringmærket som unge i 1991 i Sønderjylland! Efter et kortere

ophold på Høgildgård fugleplejestation var den frisk igen og kunne slippes fri.

I 1993 konstateredes de 2 første sandsynlige ynglepar i amtet. I foråret sad et par på en egnet lokalitet i den nordlige del af amtet, og i november måned blev endnu et par opdaget i den sydlige del af amtet. Der blev dog ikke set sikkert ynglebevis nogen af stederne.

Sikre ynglefund blev fundet hele 3 steder i 1994 – nemlig på de 2 lokaliteter fra 1993 samt endnu 1 i den sydlige del af amtet – kun 7 km fra det andet par! De 2 par fik tilsammen 5 unger, mens reden det tredje sted styrtede ned og blev ødelagt.

1995 blev et nyt par opdaget i den sydlige del af amtet, så der i alt var 4 par. Til Fuglenes Danmark er der indkommet yderligere ét hemmeligholdt fund, så bestanden i dag tæller 5 par.

Fremtiden

Alt tyder på, at den store hornugle er kommet for at blive. Selvom indvandringen ikke er sket helt naturligt, men på grund af opdræt og udsætning i Nordtyskland, så har de sidste 10 år vist, at der i dag er både egnede lokaliteter, ro og føde til en bestand af den store ugle. Og lader vi arten få fred, vil bestanden sikkert vokse endnu mere – også i Ringkøbing amt. Der er særdeles velegnede lokaliteter både i den midterste og østlige del af amtet, hvor arten endnu ikke er fundet.

Kirkeugle

Landsbestand

Omkring 1990 blev bestanden skønnet til ca. 150 par.

Arten er gået meget voldsomt tilbage i de senere årtier – mange steder 90% på 20 år – og den findes nu kun vest for Storebælt. Arten betragtes nu på landsplan som sårbar, hvilket betyder, at kirkeuglen er akut truet i nær fremtid.

Ringkøbing amt

Det vurderes, at bestanden er på 20-40 par. Det er under 10% af bestanden for 30 år siden. I 1995 er der kendskab til ca. 20 par.

For at beskrive tilbagegangen i Vestjylland er rapporten »Fugle på Borristerrænet før og nu« fra 1988 skrevet af J. Hedegaard Christensen et godt eksempel. Hedegaard Christensen skriver: »Beretningen om den lille kirkeugle på Borristerrænet er lige så trist som den om hjejlen og urfuglen. Da de 56 gårde i 1953 blev overtaget af militæret, var der mange kirkeugler. I laderne, hønsehusene og dueslagenes krinkelkroge fandt de redepladser. Ikke desto mindre er realiteten, at kirkeuglen ikke har ynglet på terrænet siden 1972.«

Atlasprojektet viste, at kirkeuglen stadig i 1971-74 ynglede mange steder i Ringkøbing amt. 44 kvadrater havde kirkeuglen som sikker ynglefugl. I 1995 blev 20 par registreret, men det er ganske givet i underkanten af den reelle

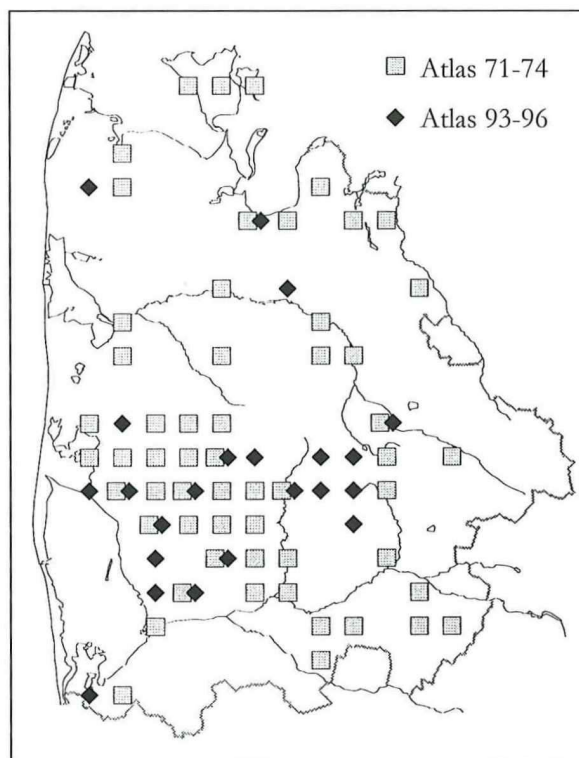

Fig. 39. Sandsynligt og sikkert ynglende kirkeugle i Ringkøbing amt.

bestand. Kirkeuglen er vanskelig at registrere, hvis man ikke netop lægger hus til den, og tit er ugerne så lokale, at de nøjes med et territorium på omkring en hektar.

Tidligere ynglede kirkeuglen i det åbne land, hvor stengærder, læhegn og gamle træer gav dem redemuligheder. Også landsbyens kirker var egnede redesteder med deres åbne glæmhuller. I dag er kirkeuglerne rykket helt tæt på mennesket. I 9 ud af 10 tilfælde findes redestedet i hullede bygninger, under tagskæg, på lofter og i stalde. I Ringkøbing amt er det nu stort set udelukkende på små landejendomme og i industri-

kvarterer, man møder den. Dog er der i 1996 sket det glædelige, at kirkeuglen for første gang siden sidst i 1980'erne er fundet i et kirketårn i en kasse opsat af lokalafdelingen. Foreløbig er der anbragt 10 kasser i kirketårne i amtet, og flere er på vej. Desuden sættes kasser op på andre egnede lokaliteter, og i 1996 blev 2 kirkeugleunger ringmærket – opvokset i en kasse, der stod på en hylde i 1,5 meters højde. Netop kasser til den lille ugle med de store boligproblemer kan være redningsplanken for den fra at uddø i Danmark. En anden årsag til den voldsomme tilbagegang er landbrugsudviklingen med færre græsmarker, rationalisering, sprøjtning af afgrøder, modernisering og tillukning af gårde.

Husmårens store fremgang er også et stigende problem, fordi den bor samme sted som kirkeuglen. Der er adskillige eksempler på, at husmåren har taget både æg og unger, og at kirkeuglen må forlade et mangeårigt levested.

Som det ses af fig. 39 er kirkeuglen mest almindelig i den centrale del af amtet. Siden 1970'erne er der sket en tilbagegang, men den har ikke været så markant som andre steder i landet. I visse mindre områder yngler der stadig flere par kirkeugler. F.eks. var der i 1996 3-4 par omkring Sunds, men også omkring Skjern, Lem og Abildå var der flere par.

Unge af kirkeugle i Højmark.

Hærfugl

Landsbestand

Hærfuglen er en meget sjælden ynglefugl. Der er kun 6-10 ynglefund i dette århundrede.

Hærfuglen ynglede i forrige århundrede mange steder i Danmark, men i forbindelse med at sommervejret blev køligere og mere fugtigt, er den forsvundet. Efter 1876 har den kun ynglet ganske få gange, første gang 1970 i Ringkøbing amt, igen 1977 med 3 par og 1983 med måske 1-2 par i Ringkøbing amt, 1994 på Vestsjælland og 1995 i Viborg amt. Mulige ynglefund er Hundsemyre på Bornholm i 1949 og Hornbæk på Sjælland i 1961.

Ringkøbing amt

I alt 4-7 par i dette århundrede.

Det første redefund i dette århundrede blev gjort den 16. juli 1970 i Ringkøbing amt, nærmere bestemt mellem Søndre Felding og Borris. J. Hedegaard Christensen beskriver fundet i DOFT 64. Reden fandtes i et gammelt spættebo 6 m oppe på en svær ugrenet poppelstamme i udkanten af en stor, forsømt have i et område med tørre græsarealer, hvor der var rigtig mange græshopper. De gamle fugle fodrede ivrigt. Den 19. juli sås første gang en unge vise hovedet i redehullet, og den 29. juli sås en unge ca. 100 m fra reden. Mindst 3 unger blev set i alt. En tredje hærfugl oversomrede ca. 10 km fra omtalte ynglelokalitet, da yngleparret allerhøjest fjernede sig 1½ km fra redestedet.

Ynglefugl fra Lomborg.

Den 16. juni 1977 blev der i en ensilagesilo ved Lomborg fundet en rede, som blev filmet. Fundet kom 7. juli på forsiden af »Morgenavisen Jyllandsposten« som en zoologisk sensation. I en upubliceret artikel skriver Christian Hjorth, der fulgte parret nøje, at der den 16. juni var små unger i reden. Reden var placeret i et hulrum i omtalte silo ved en gård. Redehullet vendte mod sydøst og var placeret 1 m over jorden. Mens ungerne var i reden, fouragerede de gamle fugle altid i områder mindre end 300 m fra redestedet. Den helt dominerende føde, mens ungerne var i reden, var store, fede larver hentet i kokasserne – bl.a. larver af skarnbasser. Én larve ad gangen blev bragt til reden. Den 19. juli så han fuglene for sidste gang. De havde da været der siden sidste halvdel af maj.

Desuden fandtes samme år to andre ynglepar her i amtet, hvilket er helt ud over det sædvanli-

ge. Ved landsbyen Råsted kunne folk glæde sig over at se to gamle og 2 unger søge føde på græsplænerne. Især når de vandede haverne, var hærflugene på pletten. Fuglene her blev opdaget den 12. maj, men redestedet blev aldrig fundet.

Det tredje ynglepar blev fundet i den sydøstlige del af amtet nær Haunstrup og er beskrevet af Tage Holdgård Andersen i ovenstående upublicerede artikel. Fuglene holdt til i en græs-fenne, der stødte op til et nedlagt brunkulsleje. Her var hovedføden markgræshopper, som der fandtes store mængder af. Reden var svær at finde, og den blev først fundet den 7. august af grundejerens hund. Reden var anbragt på jorden uden underlag og mellem træsplinter i en skrotbunke af trækasser, halvrådne bjælker osv., der lå i fennen. Den 9. august blev tre omkringflyvende hærfugle set, så der må mindst have været

én unge. Da reden blev fundet, lå der længere inde under bjælkerne 3 golve æg.

I 1983 blev der fra den 5. maj – 5. juni set en han ved Nørre Felding, hvilket kan være fra et ynglepar. Desuden blev der set to hærfugle ved Holstebro. Men ingen af stederne er der bevis for yngel.

I 1984 blev der ved Kølkær set og hørt en enlig poppende hærfugl den 16. juni. Den havde da været der i mindst en måned. Ingen bevis på yngel.

I 1991 er der igen en mulighed for et ynglepar, idet der fra den 28. juni – 2. juli blev set en hærfugl nær Stauning, men igen ingen redefund.

I 1994 og igen i 1995 blev der set hærfugl ved Haderup i juni måned, men ingen ynglefund i amtet. I 1995 fandtes hærfuglen ynglende lige ovre på den anden side af amtsgrænsen til Viborg. De fik 4 unger på vingerne.

Toplærke

Landsbestand

Det blev anslået, at bestanden var på 300-500 par i 1980'erne.

Toplærken er indvandret ret sent til landet. Det første fund blev gjort i 1820 i Esbjerg, og fra 1850'erne bredte den sig til hele Sønderjylland. Herfra spredte bestanden sig til hele Jylland og til Øerne, og fra 1920-1950 havde arten sin største udbredelse herhjemme. Men siden hen er toplærken gået kraftigt tilbage overalt i landet, og de seneste vurderinger fra først i 1990'erne lyder på 50-75 par.

Ringkøbing amt

Det vurderes, at der i dag yngler under 5 par, og at arten er akut truet.

I Fuglenes Danmark 1993-96 blev der registreret toplærker i 4 kvadrater mod 26 i den tilsvarende undersøgelse fra 1971-74.

Toplærken har således haft en meget kraftig tilbagegang – både her i amtet som på landsplan. Først i 1970'erne kunne man finde den i de fleste større byer – ofte på større byggepladser, nyudstykkede parcelhusområder, jernbaneterrener, havneområder og lignende.

Toplærken kunne således findes både ved kysten og inde i landet, men efterhånden forsvandt arten fra de fleste byer. I den seneste undersøgelse er der kun sikre eller sandsynlige ynglefund i Herning, Studsgård, Lemvig og Harboøre.

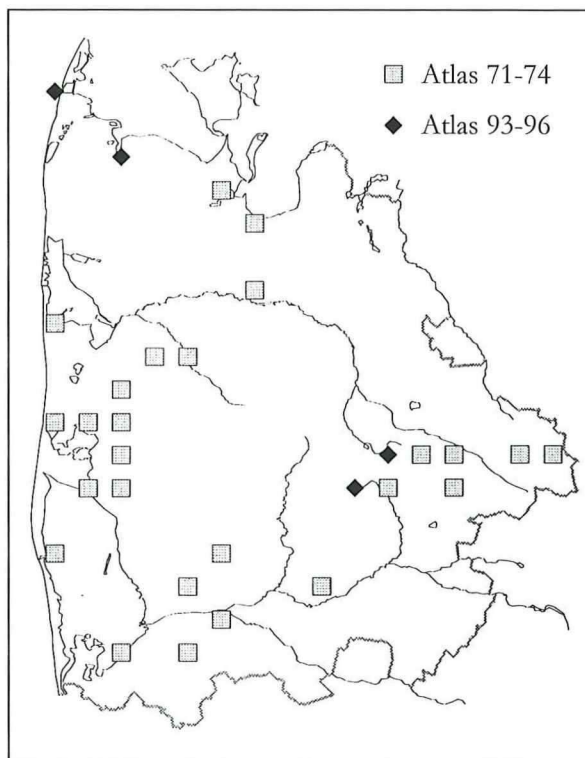

Fig. 40. Sandsynligt og sikkert ynglende toplærke i Ringkøbing amt.

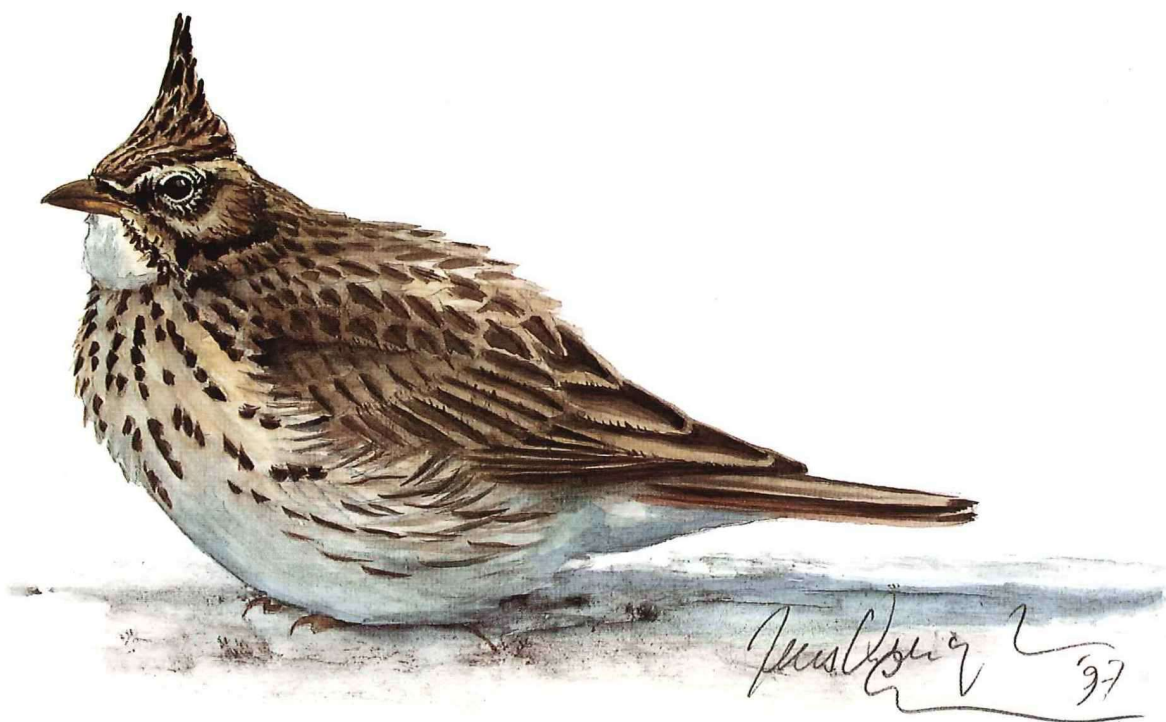
Fra 1990'erne er der desuden sommeriagttagelser eller ynglefund fra Skjern (1 par i 1991), Thyborøn (1992) og Videbæk (1993).

Hvorfor tilbagegang?

Danmark udgør toplærkens forpost mod nord-vest, og udbredelsens randområder er oftest mest sårbare, når en art går tilbage. Dette kan sammen med ændringer i de klimatiske forhold være årsagen til den kraftige tilbagegang. Toplærken er oprindelig en steppefugl, der finder sig bedst tilpas i varme og tørre områder, så vore

fugtige og kølige somre passer givetvis ikke arten. Fortsætter tilbagegangen i samme hast som i de seneste 10-20 år, må det forventes, at

toplærken er væk som ynglefugl både her i amtet og i Danmark i løbet af forholdsvis få år.

Husrødstjert

Landsbestand

Sidst i 1980'erne var der ca. 1.000 par.

Husrødstjerten er en ret nyindvandret fugl i Danmark med første ynglefund i Ribe 1876. Derefter ekspansion i Østjylland og på Øerne fra 1900. Efter 1930 bredte den sig til det meste af landet, dog først til Nordjylland i løbet af 1980'erne. I begyndelsen af 1970'erne ynglede ca. 200 par, men bestanden voksede kraftigt til omkring 1.000 par sidst i 1980'erne.

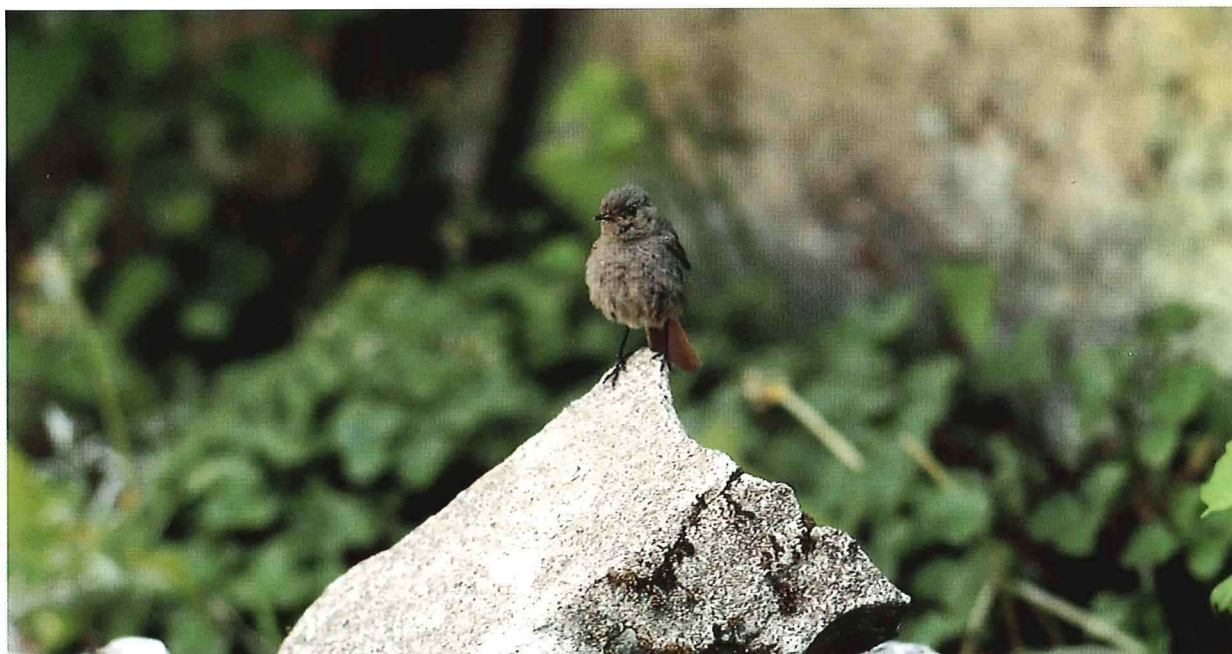
Ringkøbing amt

Der er en stigende bestand på ca. 30 par.

Husrødstjerten er ret nem at registrere, men den eftersøges tilsyneladende ikke så intensivt, da dens foretrukne biotop, industriområder, havneområder og gennemregulerede bymiljøer, nærmest må karakteriseres som ikke-lokaliteter. Man skal være lidt af en feinschmecker for at bruge tid på fugleture i sådanne miljøer.

Atlasundersøgelsen 1971-74 viste ikke så meget som én mulig yngleforekomst, mens Fuglenes Danmark 1993-96 viste mange ynglefund. Husrødstjerten er altså indvandret til Ringkøbing amt i de mellemliggende år.

Første dokumenterede fund er fra 1978, hvor »Fugleagttagelser i Ringkøbing amt« oplyser, at

Husrødstjert.

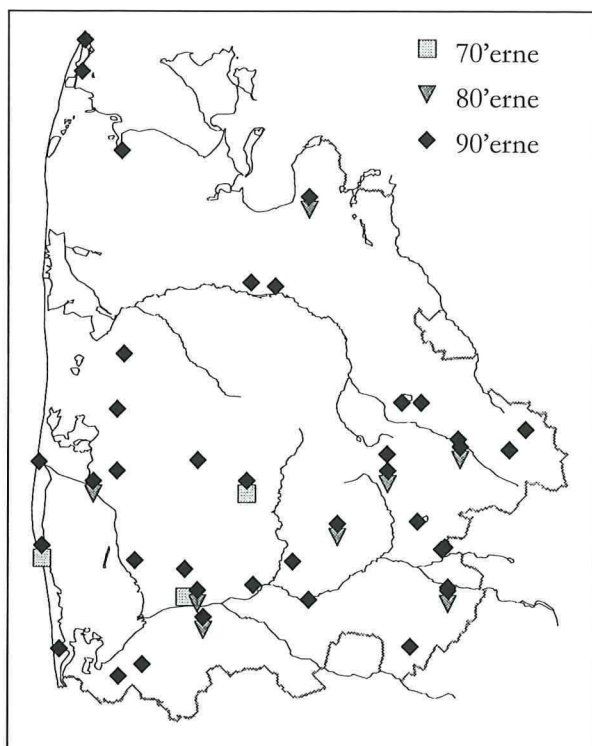

Fig. 41. Lokalteter med ynglende husrødstjert i Ringkøbing amt 1978-96.

der ynglede husrødstjert både i Hvide Sande og Skjern. I 1979 fandtes ynglepar i Videbæk og sandsynligvis i Spjald. Derefter er der ingen indberetninger før 1983. Fra dette år er der en tydelig indvandring af husrødstjert i amtet, hvilket er vist på udbredelseskortet fig. 41.

I 1970'erne er de få ynglepar fundet i den sydvestlige del af amtet. I 1980'erne er de alle fundet syd for linjen Ringkøbing – Herning med undtagelse af en enkelt fra Vinderup i 1989. I 1990'erne har husrødstjerten yderligere bredt sig, også mod nordvest. Der er endnu ikke fundet husrødstjert i Struer, mens Herning, Lemvig og Holstebro fik de første fund i henholdsvis 1992, 1995 og 1996.

Foruden de gammelkendte lokalitetstyper kan husrødstjerten nu også findes på større landbrugsbedrifter med industrikarakter. I 1994 fandtes således for første gang 2 par i Ringkøbing amt.

Sjagger

Landsbestand

Der er skønnet 600-700 par sidst i 1980'erne.

Som sikker ynglefugl blev sjaggeren først fundet i 1960 i Dyrehaven nord for København. Året efter blev der iagttaget nyligt udføjne unger på en lokalitet øst for Ringkøbing, og i løbet af 1960'erne dukkede en lang række fund op forskellige steder i landet, langt de fleste i Jylland. I dag findes de største bestande derfor også i Vest- og Nordjylland og i Nordsjælland. Den yngler både i løv- og nåleskov, oftest åbne løvskove, men også i parker eller parklignende områder, i læhegn af gran eller i udkanten af granplantager, gerne med marker i umiddelbar nærhed. Den er fortsat under indvandring.

Ringkøbing amt

Det vurderes, at der i dag yngler mellem 100-300 par.

Arten har i perioden bredt sig meget fra det nordvestligste hjørne af amtet, og den kan nu træffes over hele amtet.

Det første fund blev iagttaget lidt øst for Ringkøbing i 1961. Der blev set udføjne unger, men den egentlige indvandring til amtet skete i Atlasperioden 1971-74, hvor der nævnes 9 sikre og 2 sandsynlige ynglepar. Hovedparten fandtes lige syd for Limfjorden på Lemvigkanten, men et enkelt par fandtes inde i landet ved Søby Sø. Først i 1978 hører vi næste gang om ynglefund

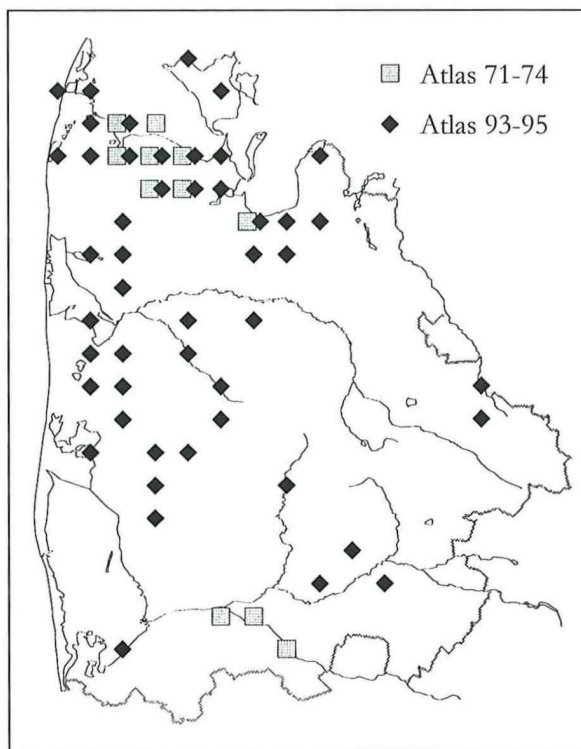

Fig. 42. Sandsynligt og sikkert ynglende sjagger i Ringkøbing amt.

fra præstegårdshaven i Nørre Nisum, hvor der taltes 13 reder. Desuden fandtes 2 par i Gudum. I 1981 nævnes de også inde i landet, idet der fandtes 1 par i Gjæven ved Sevel og 1 par i Vastrup ved Hover.

I 1982 har den bredt sig til et meget stort område af Nordvestjylland, og kolonierne vokser. Således nævnes der i 1986 minimum 23 par på to lokaliteter i Lemvig, omkring 10 par i Nørre Nisum og minimum 20 par i haven ved Nørre Vosborg. Desuden 4-5 par ved Store Ryde Vandmølle. Først i 1990 observeredes 2 par i Knudmosen ved Herning. I Fuglenes Dan-

mark 1993-96 fandtes den som sikker ynglefugl
i 38 kvadrater og som sandsynlig i 11 kvadrater.

Sjaggeren har altså fundet fodfæste og yngler nu
over hele amtet.

Litteratur

- Alstrup, E. & Daugård, E. 1991: Hørbylunde i tegninger og tekst. – Ringkøbing Amts Fugleliv nr. 7. Dansk Ornitologisk Forening.
- Andersen, F. S. 1945: Dværgmågens danske ynglepladser. – Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift årg. 39.
- Bolding, J. 1980: Fugle ved Sønder Lem Vig '79. – Biologisk Forening for Nordvestjyllands Forlag.
- Brøgger, N. P. & Daugård, B. 1994: I natravnnens rige – Fuglelivet i Nørlund Plantage og Harild Hede. – Ringkøbing Amts Fugleliv nr. 11. Dansk Ornitologisk Forening.
- Brøgger-Jensen, S. & Egevang, B. B. (red.) 1996: EF-fuglebeskyttelsesområder og Ramsarområder. – Skov- og Naturstyrelsen.
- Christensen, J. H. 1970: Ynglende hærfulg. – Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift årg. 64.
- Christensen, J. H. 1988: Fugle på Borristerrænet før og nu. – Ringkøbing Amts Fugleliv nr. 4. Dansk Ornitologisk Forening.
- Christensen, J. O. 1986: Status for ynglebestande af måger og ternere i Ringkøbing amt. – Ringkøbing Amts Fugleliv nr. 3. Dansk Ornitologisk Forening.
- Christensen, J. O. 1987: Nisum Fjords Fugleliv 1983-85. – Landbrugsministeriets vildtforvaltning.
- Christensen, J. O. (red.) 1990: Status for ynglebestande af måger og ternere m.fl. i Danmark, 1988. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Degn, H. J. 1973: Urfuglens (*Lyrurus tetrix*) forekomst i Danmark 1973. – Danske vildtundersøgelser. Vildtbiologisk Station.
- Degn, H. J. 1978: Bestandsændringer hos urfulg (*Lyrurus tetrix*) i Danmark op til 1978. – Danske vildtundersøgelser. Vildtbiologisk Station.
- DOF, Ringkøbing amt: Fugleagttagelser i Ringkøbing amt. Årsrapporter 1978-1981.
- DOF, Ringkøbing amt: Sandeviften nr. 1 årg. 1984-1986.
- DOF, Ringkøbing amt: Sandeviften nr. 2 årg. 1987-1997.
- DOF, Ringkøbing amt: Lokalarlivet. Fugleagttagelser fra Ringkøbing amt 1978-1996.
- Donnerborg, E. & Andersen, T. H. 1972-1975: Ornitologiske Undersøgelser i Vestjylland 2-5. Eget forlag.
- Dybbro, T. 1976: De danske ynglefulgles udbredelse. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Dybbro, T. 1983: Fuglelokaliteter i Ringkøbing amt. Resultater af Dansk Ornitologisk Forenings lokalitetsregistrering. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Dybbro, T. 1985: Status for danske fuglelokaliteter. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Falk, K. & Brøgger-Jensen, S. 1990: Fuglene i internationale beskyttelsesområder i Danmark. – Skov- og Naturstyrelsen.
- Ferdinand, L. 1971: Større danske fuglelokaliteter 1. del. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Fuglenes Danmark, 1996: Upubliceret materiale. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Gensbøl, B. 1995: Rovfulgene i Europa, Nordafrika og Mellemøsten. – Gad.
- Grøn, P. N. 1995: Fuglelivet i Sønder Lem Vig 1994. – Ringkøbing Amtskommune.
- Hjorth, C. 1977: Ynglende hærfulg. – Feltornithologen 19. årg. nr. 4.

- Hjorth, C & Andersen, T. H. 1978: Ynglende hærfulge i Vestjylland i 1977. – Upubliceret materiale.
- Jepsen, P. U. 1967: Fuglelivet ved Nisum Fjord. – Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift årg. 61.
- Jepsen, P. U. 1972: Vildtreservatet Felsted Kog. – Danske Vildtundersøgelser nr. 17.
- Jonsson, L. I. 1994: Fugle i Europa med Nordafrika og Mellemøsten. – Gyldendal.
- Jørgensen, H. E. 1989: Danmarks rovfugle – en statusoversigt. – Frederikshus.
- Laursen, C. 1993: Fuglelivet i Gødstrup Sø – udvikling og status. – Ringkøbing Amts Fugleliv nr. 10. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Løppenthin, B. 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid. Historiske og faunistiske undersøgelser over fuglenes indvandring, forekomst og livsvilkår i Danmark. – Odense Universitetsforlag.
- Meltofte, H. & Fjeldsø, J. 1989: Fuglene i Danmark bind 1 og 2. – Gyldendal.
- Møller, A. P. 1975: Sandterne (*Gelochelidon nilotica*) som ynglefugl i Danmark. – Danske fugle 2-27, DOC.
- Novrup, L. & Østergaard, E. (red.) 1992: Fugle & Natur – en guide til Vestjylland. – Ringkøbing Amts Fugleliv nr. 9. Dansk Ornitologisk Forening.
- Olesen, J. Ø. 1991: Søby Sø området – fugleobservationer 1991. Ringkøbing Amts Fugleliv nr. 8. Dansk Ornitologisk Forening.
- Olsen, K. M. 1992: Danmarks fugle – en oversigt. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Pedersen, E. 1951: Sortternens (*Chlidonias niger* (L.)) udbredelse i Danmark. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift årg. 45.
- Pedersen, E. T. & Jensen, L. L. 1956: Nisum Fjords fugle. – Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift årg. 50.
- Pedersen, N. U. 1986: Ynglefuglere registreringer på Venø 1985. – Ringkøbing Amts Fugleliv nr. 1. Dansk Ornitologisk Forening.
- Skov- og Naturstyrelsen: Årsrapporter over observationer 1972-1996 på Tipperne.
- Sørensen, H. R. & Novrup, L. 1996: Geddal Strandenge – statusrapport over fuglelivet 1992-1995. – Ringkøbing Amts Fugleliv nr. 12. Dansk Ornitologisk Forening.
- Sørensen, U. G. 1995: Truede og sjældne danske ynglefugle 1976-1991. Dansk Ornitologisk Tidsskrift 89. årgang nr. 1.
- Thorup, O. & Amstrup, O. 1995: Yngleforsøg af Stylteløber *Himantopus himantopus* på Tipperne i 1994. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift årg. 89.
- Tåning, A. V. 1921: Sortternen (*Hydrochelidon nigra*, L.) i Danmark. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift årg. 15.
- Østergaard, E. 1986: Fugle ved Søby sø og de omkringliggende brunkulgrave 1960-1985. – Ringkøbing Amts Fugleliv nr. 2. Dansk Ornitologisk Forening.
- Østergaard, E. 1988: Natfugle i Ringkøbing amt 1986-87. – Ringkøbing Amts Fugleliv nr. 5. Dansk Ornitologisk Forening.

Ringkøbing Amts Fugleliv

Dansk Ornitologisk Forening i Ringkøbing amt udgiver ovenstående serie.

Indtil nu er udkommet :

- Nr. 1. Ynglefugleregistreringer på Venø 1985. Niels Ulrich Pedersen 1986.
- Nr. 2. Fugle ved Søby Sø og de omkringliggende brunkulsgrave 1960-1985. Egon Østergaard 1986.
- Nr. 3. Status for ynglebestande af måger og tern i Ringkøbing amt. Jens Overgaard Christensen 1986.
- Nr. 4. Fugle på Borristerrænet før og nu. Jens Hedegaard Christensen 1988.
- Nr. 5. Natfugle i Ringkøbing amt 1986-87. Egon Østergaard 1988.
- Nr. 6. Fuglelokaliteter i Ikast kommune. Bo Daugård 1988.
- Nr. 7. Hørbylunde i tegninger og tekst. Ebba Alstrup & Bo Daugård 1991.

- Nr. 8. Søby Sø området. Fugleobservationer 1991. Jan Østerby Olesen 1992.
- Nr. 9. Fugle & Natur – En guide til Vestjylland. Red. Leif Novrup & Egon Østergaard 1992.
- Nr. 10. Fuglelivet i Gødstrup Sø. Udvikling og status. Carsten G. Laursen 1993.
- Nr. 11. I Natravnens rige – Fuglelivet i Nørlund Plantage og Harrild Hede. Niels P. Brøgger & Bo Daugård. 1994.
- Nr. 12. Geddal Strandenge – Statusrapport over fuglelivet 1992-1995. Henning Rose Sørensen & Leif Novrup 1996.
- Nr. 13. Stoubæk Krat – fugle og natur. Kirsten Aakjær & Ole Olesen 1997.
- Nr. 14. Sjældne ynglefugle – 25 år i Vestjylland. Red. Leif Novrup & Egon Østergaard 1997.

Udgivelserne kan købes ved henvendelse til forlagets adresse: Bo Daugård, Nygårds Allé 3, 7430 Ikast.

Nogle af de fingeraftryk, som lokalafdelingen har efterladt sig i den forløbne periode, er der fortalt om i hæftet »Fuglefolket – 25 år i Vestjylland«, som udgives samtidig med denne bog.

ISBN 87-984892-6-7
ISSN 0902-7025